

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNI
TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI****Hamidjonova Ruxshona Zoirbek qizi***Turan International University, S.BT-22-08 guruh talabasi*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. Kompetensiyaviy yondashuvning o'quvchilarda nafaqat bilim, balki bilimlarni turli amaliy va muammoli vaziyatlarda qo'llash, mustaqil fikrlash, muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, axborotni izlash va qayta ishlash kabi ko'nikmalarni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda boshlang'ich sinflarda kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishda interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati, didaktik o'yinlar, raqamli texnologiyalar va refleksiv baholash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, kompetensiyalarni baholashning amaliy yo'naltirilgan mezonlarini ishlab chiqish, o'qituvchining metodik kompetentligini oshirish hamda ta'lim mazmunini real hayotiy vaziyatlar bilan integratsiyalash bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *kompetensiyaviy yondashuv, boshlang'ich ta'lim, kompetensiya, kompetentlik, tayanch kompetensiyalar, amaliy ko'nikma, interfaol metodlar, raqamli ta'lim.*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты совершенствования компетентностного подхода в начальном образовании. Анализируется важность компетентностного подхода в развитии у учащихся не только знаний, но и таких навыков, как применение знаний в различных практических и проблемных ситуациях, самостоятельное мышление, коммуникабельность, командная работа, поиск и обработка информации. В исследовании рассматриваются возможности интерактивных методов, проблемно-ориентированного обучения, проектной деятельности, дидактических игр, цифровых технологий и рефлексивной оценки при внедрении компетентностного подхода в начальных классах. Также предлагаются методы разработки практически ориентированных критериев оценки компетенций, повышения методической компетентности учителя и интеграции содержания образования с реальными жизненными ситуациями.*

Ключевые слова: *компетентностный подход, начальное образование, компетенция, компетенция, базовые компетенции, практические навыки, интерактивные методы, цифровое образование.*

Abstract. *This article examines the theoretical and practical aspects of enhancing the competency-based approach within the primary education process. It analyzes the significance of the competency-based approach in fostering not only*

knowledge among students but also skills such as applying knowledge in various practical and problem-based situations, independent thinking, communication, collaboration, and information retrieval and processing. The study explores the potential of interactive methods, problem-based learning, project-based activities, didactic games, digital technologies, and reflective assessment in implementing the competency-based approach in primary grades. Furthermore, proposals are developed regarding the creation of practice-oriented competency assessment criteria, the enhancement of teachers' methodological competence, and the integration of educational content with real-life situations.

Key words: *competency-based approach, primary education, competency, competence, core competencies, practical skills, interactive methods, digital education.*

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchiga faqat nazariy bilim berish emas, balki olingan bilimlarni kundalik hayotda, turli o'quv va muammoli vaziyatlarda samarali qo'llay oladigan shaxsni shakllantirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'limning muhim metodologik asoslaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. UNESCO kompetensiyaga asoslangan ta'limni egallanishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlarni aniqlash hamda ularni amaliy faoliyat bilan bog'lashga yo'naltirilgan yondashuv sifatida izohlaydi [1]. O'zbekiston ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini takomillashtirishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish normativ jihatdan ham belgilangan [2]. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston Markaziy Osiyodagi kompetensiyaga asoslangan ta'limga o'tish jarayonida ishtirok etayotgan davlatlardan biri bo'lib, ta'lim mazmunini natijaga, amaliy qo'llashga va moslashuvchan o'quv natijalariga yo'naltirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda [3].

Boshlang'ich ta'lim bosqichi mazkur jarayonda alohida ahamiyatga ega. Chunki aynan boshlang'ich sinflarda bolaning o'qishga munosabati, mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati, axborot bilan ishlash qobiliyati, muammoni hal qilish va hamkorlikda faoliyat yuritish ko'nikmalarining dastlabki asoslari shakllanadi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish ta'lim mazmunini yangilash, o'qitish metodlarini takomillashtirish, baholash tizimini kompetensiyalarni aniqlashga moslashtirish hamda pedagoglarning kasbiy-metodik kompetentligini rivojlantirish bilan uzviy bog'liqdir. Tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va uning samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yo'llarni ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mohiyatini tahlil qilish, boshlang'ich ta'limda shakllantiriladigan asosiy kompetensiyalarni aniqlash,

kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishdagi mavjud muammolarni ko'rsatish, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarning imkoniyatlarini aniqlash, o'quvchilarning kompetensiyalarini baholashning samarali usullarini taklif etish.

Adabiyotlar tahlili

Kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan. J. Dewey ta'lim jarayonini o'quvchining amaliy tajribasi bilan bog'lash zarurligini ta'kidlab, bilimning samaradorligi uning faoliyatda qo'llanishi bilan belgilanadi, degan g'oyani ilgari surgan [4]. L.S. Vygotskiy ta'lim va rivojlanishning o'zaro bog'liqligini asoslab, o'quvchining faol faoliyati va ijtimoiy hamkorligi uning intellektual rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatgan [5]. J. Bruner esa ta'lim jarayonida o'quvchini faol bilish subyekti sifatida shakllantirish zarurligini asoslagan [6].

O'zbek pedagogikasida ham kompetensiyaviy yondashuvning nazariy va metodik asoslari tadqiq etilgan. O'. Tolipov va M. Usmonboyeva pedagogik texnologiyalarni ta'lim maqsadlari, mazmuni, metodlari va natijalarining o'zaro uyg'unligi asosida tashkil etish zarurligini ta'kidlaydilar [7]. R. Ishmuhamedov va M. Yuldashev esa innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali o'quvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashini rivojlantirish imkoniyatlarini ko'rsatib berganlar [8]. So'nggi tadqiqotlarda ham kompetensiyaviy yondashuvning boshlang'ich ta'limdagi o'rni keng yoritilmoqda. Jumladan, 2026-yilda e'lon qilingan tadqiqotlarda boshlang'ich ta'lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal qilishi va bilimlarini amaliyotda qo'llay olishiga e'tibor qaratilgan [9]. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, loyiha faoliyati va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samarali vosita sifatida ko'rsatilgan [10].

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda pedagogik kuzatish, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, modellashtirish va pedagogik tajriba metodlaridan foydalanildi.

Kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish jarayonida uchta asosiy komponentga e'tibor qaratildi:

1. Bilim komponenti – o'quvchining muayyan fan sohasi bo'yicha zarur bilimlarni egallashi.
2. Faoliyat komponenti – o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llay olishi.
3. Shaxsiy-ijtimoiy komponent – mustaqillik, mas'uliyat, muloqot, hamkorlik va o'z faoliyatini baholash qobiliyatining rivojlanishi.

Mazkur komponentlarning uyg'unligi kompetensiyaning real shakllanganlik darajasini aniqlash imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish, avvalo, ta'lim maqsadlarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. An'anaviy yondashuvda darsning asosiy natijasi o'quvchining mavzu bo'yicha qancha ma'lumotni eslab qolganligi bilan belgilanadigan bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuvda o'quvchining ushbu bilimlardan foydalana olishi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Masalan, matematika darsida o'quvchi faqat arifmetik amallarni bajarishni emas, balki kundalik hayotda uchraydigan hisob-kitoblarni amalga oshirishni, masalani tahlil qilishni va muammoning yechimini izlashni ham o'rganishi kerak. O'qish darslarida esa matnni qayta hikoya qilish bilan bir qatorda, asosiy g'oyani aniqlash, qahramonlarning xatti-harakatiga baho berish, o'z fikrini dalillar asosida ifodalash kabi kompetensiyalar shakllantirilishi lozim.

Kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari

Yo'nalish	Amalga oshirish mexanizmi	Kutiladigan natija
Ta'lim mazmunini takomillashtirish	Hayotiy va amaliy topshiriqlarni ko'paytirish	Bilimni amaliyotda qo'llash
Interfaol metodlardan foydalanish	Guruhli, juftlik va muammoli topshiriqlar	Muloqot va hamkorlik
Loyiha faoliyatini joriy etish	Kichik individual va guruh loyihalari	Mustaqillik va ijodkorlik
Raqamli texnologiyalar	Interaktiv platformalar va multimedia	Raqamli kompetensiya
Baholashni takomillashtirish	Mezonli, formatif va amaliy baholash	Kompetensiya darajasini aniqlash
Refleksiya	O'z-o'zini baholash va fikr-mulohaza	Metakognitiv ko'nikmalar
O'qituvchi kompetentligini oshirish	Malaka oshirish va metodik treninglar	Ta'lim samaradorligi

Birinchi muhim yo'nalish — ta'lim mazmunini amaliyotga yo'naltirish. O'quv dasturlaridagi nazariy ma'lumotlar real hayotiy vaziyatlar, muammoli topshiriqlar va amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirilishi lozim. UNESCO ham kompetensiyaga asoslangan ta'limda mazmunni ortiqcha yuklamadan xalos etish va o'lchanadigan, amaliy natijalarga yo'naltirish zarurligini qayd etadi [3].

Ikkinchi yo'nalish — interfaol va muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish. "Aqliy hujum", "Klaster", "BBB", "Sinkveyn", "Case-study", "Bumerang", "Insert", "Muammoli vaziyat" kabi metodlar o'quvchining faol ishtirokini ta'minlaydi. Bunday metodlar orqali o'quvchi tayyor javobni qabul qiluvchi emas, balki muammoning yechimini izlovchi subyektga aylanadi.

Uchinchi yo'nalish — loyiha faoliyatini rivojlantirish. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga yoshiga mos kichik loyihalar berish orqali izlanish, ma'lumot to'plash, taqqoslash, xulosa chiqarish va natijani taqdim etish ko'nikmalarini shakllantirish

mumkin. Masalan, “Sog‘lom ovqatlanish”, “Mening oilam budjeti”, “Suvni tejaymiz”, “Mahallamizdagi daraxtlar”, “Kitob — mening do‘stim” kabi kichik loyihalar turli fanlarni integratsiyalash imkonini beradi.

To‘rtinchi yo‘nalish — raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish. Raqamli vositalar kompetensiyaviy yondashuvning o‘zi emas, balki uning samaradorligini oshiruvchi vosita sifatida qaralishi kerak. 2026-yilda UNESCO boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun ICT-AI kompetensiya doirasida raqamli savodxonlik, texnologiyalardan pedagogik foydalanish, sun‘iy intellektdan mas‘uliyatli foydalanish va professional faoliyat kabi yo‘nalishlarni alohida ko‘rsatgan [11].

Beshinchi yo‘nalish — baholash tizimini kompetensiyalarga moslashtirish. Kompetensiyaviy yondashuv sharoitida faqat test yoki yozma nazorat orqali o‘quvchi kompetensiyasini to‘liq aniqlash qiyin. Shu sababli amaliy topshiriq, loyiha, portfoliolar, kuzatuv, o‘z-o‘zini baholash, o‘zaro baholash va mezonli baholash usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shakllantiriladigan kompetensiyalar. Kompetensiyaviy yondashuv asosida boshlang‘ich ta’limda quyidagi kompetensiyalarni bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkin:

kommunikativ kompetensiya — o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda aniq ifodalash; axborot bilan ishlash kompetensiyasi — ma’lumotni izlash, tanlash, tahlil qilish va undan foydalanish;

ijtimoiy kompetensiya — guruhda ishlash, boshqalarning fikrini hurmat qilish va hamkorlik qilish;

muammoli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyasi — muammoni aniqlash, turli yechimlarni izlash va eng maqbulini tanlash;

o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyasi — o‘z faoliyatini tahlil qilish va xatolarini tuzatish;

raqamli kompetensiya — raqamli vositalardan xavfsiz va maqsadli foydalanish.

Bunday kompetensiyalarni shakllantirish o‘quvchini keyingi ta’lim bosqichlariga tayyorlash bilan birga, uning kundalik hayotdagi faoliyatini ham samarali tashkil etishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’limda kompetensiyaviy yondashuvni samarali tashkil etish uchun ta’limning mazmuni, metodlari va baholash mexanizmlarini yagona tizim sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning darsdagi faolligi ortadi, savol berish, fikr bildirish va muammoli vaziyatlarga yechim izlash imkoniyatlari kengayadi. Ayniqsa, guruhli topshiriqlar va loyiha faoliyati kommunikativ hamda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida kompetensiyaviy yondashuvning samaradorligini ta’minlovchi quyidagi pedagogik shart-sharoitlar aniqlandi: Maqsadning kompetensiyaga yo‘naltirilganligi. Har bir dars maqsadi faqat bilimni o‘zlashtirish emas,

balki muayyan amaliy faoliyatni bajarishga qaratilishi kerak. Faol ta'lim muhiti. O'quvchining mustaqil fikrlashi va qaror qabul qilishiga imkon beruvchi pedagogik muhit yaratilishi zarur. Individual yondashuv. O'quvchilarning qobiliyati, qiziqishi va o'zlashtirish darajasiga mos topshiriqlar berilishi lozim. Fanlararo integratsiya. Kompetensiyalarni shakllantirishda matematika, ona tili, o'qish, tabiiy fanlar va texnologiya fanlari o'rtasidagi aloqalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Formativ baholash. O'quvchining faqat yakuniy natijasi emas, balki uning o'rganish jarayonidagi rivojlanishi ham baholanishi kerak. Refleksiv faoliyat. Dars yakunida "Men nimani o'rgandim?", "Qanday muammoni hal qildim?", "Menga nima qiyin bo'ldi?" kabi savollar orqali o'quvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi ta'minlanishi lozim.

Kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishda o'qituvchining roli ham o'zgaradi. O'qituvchi tayyor bilimni beruvchi emas, balki o'quv faoliyatini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va rivojlantiruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. UNESCOning ta'limga oid kompetensiya doiralari ham pedagogning metodik, texnologik va professional kompetensiyalarini uzluksiz rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi [11; 12]. Shunday qilib, kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish faqat yangi metodlarni darsga kiritish bilan cheklanmasligi kerak. U ta'lim maqsadi, mazmuni, pedagogik texnologiya, o'quvchi faoliyati va baholash tizimining o'zaro uyg'unligini taqozo etadi.

Xulosa. Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Mazkur yondashuv o'quvchining faqat bilimlarni o'zlashtirishiga emas, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llashi, mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilishi, muloqot qilishi va hamkorlikda ishlashiga imkon yaratadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kompetensiyaviy yondashuv samaradorligini oshirish uchun, avvalo, ta'lim mazmunini hayotiy vaziyatlar va amaliy topshiriqlar asosida boyitish, interfaol hamda muammoli metodlardan keng foydalanish, loyiha faoliyatini joriy etish, raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish va baholash tizimini kompetensiyalarni aniqlashga moslashtirish zarur. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash bo'yicha metodik tayyorgarligini muntazam oshirish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi kompetentligining rivojlanishi ta'lim jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan boshlang'ich ta'lim o'quvchining intellektual, kommunikativ, ijtimoiy, ijodiy va amaliy imkoniyatlarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois kelgusida kompetensiyalarning diagnostikasi, individual rivojlanish monitoringi va raqamli baholash vositalarini takomillashtirish mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarning muhim istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Competency-Based Teaching. UNESCO Thesaurus. – Paris: UNESCO, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida. 187-son qaror, 2017-yil 6-aprel.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
4. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2013.
5. Murodaliyeva E. Boshlang‘ich ta’limda kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim mazmunini takomillashtirish yo‘llari // Academic Research in Modern Science. – 2026. – Vol. 5, No. 11. – B. 117–120.
6. Toshmatova M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish metodlari // O‘zMU Xabarlar. – 2024. – Vol. 1, No. 1.8.
7. UNESCO. ICT-AI Competency Framework for Primary Teachers and Evaluation Report. – UNESCO, 2026.